

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ARDHI, MALIASILI NA
UTALII KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA MALIASILI NA UTALII
KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA
MWAKA WA FEDHA 2023/2024**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za
Kudumu Bunge Toleo la Februari, 2023]*

YALIYOMO

YALIYOMO	i
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Namna Kamati ilivyotekeleza Majukumu yake	2
SEHEMU YA PILI	3
2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 PAMOJA NA UZINGATIAJI WA USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI	3
2.1 Ukaguzi wa Miradi iliyotengewa fedha	3
2.1.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi iliyotengewa fedha	4
2.1.2 Tathmini ya Utekelezaji wa Miradi	1 2
2.1.3 Maoni, Ushauri na Mapendekezo kuhusu miradi	1 3
2.2 Utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara kwa mwaka wa Fedha 2022/2023	1 3
2.3 Hali ya ukusanyaji wa maduhuli hadi Februari, 2023	1 4
2.4 Hali ya upatikanaji wa fedha hadi Februari, 2023	1 6
2.5 Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo Kamati	1 8
SEHEMU YA TATU	1 8
3.0 UCHAMBUZI WA MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024	1 9
3.1 Makadirio ya Mapato kwa mwaka wa fedha 2023/2024	1 9
3.2 Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka 2023/2024	2 1
3.3 Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa	2 2
3.4 Mambo muhimu yanayogusa sekta ya Maliasili na Utalii	2 5
3.4.1 Hatua ya Serikali kuinusuru Hifadhi ya Ngorongoro	2 5
3.4.2 Changamoto ya Wanyama Wakali na Waharibifu	2 7
3.4.3 Hali ya Sekta ya Utalii Nchini	2 9
3.4.4 Utendaji wa Taasisi za Uhifadhi	3 2
SEHEMU YA NNE	3 5
4.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	3 5
SEHEMU YA TANO	3 9
5.0 HITIMISHO	4 0

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 1: Ukusanyaji wa Maduhuli hadi Februari, 2023	1 6
Kielelezo Na. 2: Upatikanaji wa fedha hadi Februari, 2023	1 7
Kielelezo Na. 3: Ulinganisho wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli 2022/2023 na 2023/2024.....	2 0
Kielelezo Na. 4 : Ulinganisho wa Bajeti 2022/2023 na 2023/2024	2 2
Kielelezo Na. 5: Bajeti ya Wizara (Fungu 69) dhidi ya Bajeti ya Taifa.....	2 4
Kielelezo Na. 6: Bajeti ya kutangaza Utalii ya Tanzania dhidi ya Washindani wakubwa Kusini mwa Jangwa la Sahara	3 1

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari 2023¹, naomba nitumie fursa hii adhimu kukushukuru kwa kunipatia fursa ya kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu, Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, kuhusu utekelezaji wa majukumu na bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii (Fungu 69), kwa mwaka wa fedha 2022/2023 pamoja na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati kuhusu makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

Aidha, majukumu ya Kamati kuhusiana na uchambuzi wa bajeti ya Wizara au taasisi inazosisimamia ikiwemo bajeti ya Wizara hii ya Maliasili na Utalii, yameelezwa kwa kina katika kifungu cha 7(1) (a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023².

Mheshimiwa Spika, utayarishaji wa taarifa hii umezingatia masharti ya Kanuni ya 142 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 kama ifuatavyo:-

- a) Sehemu ya Kwanza inatoa utangulizi wa jumla na maelezo kuhusu msingi na muundo wa taarifa;
- b) Sehemu ya Pili inaeleza kuhusu uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii kwa mwaka wa fedha 2022/2023 na namna Wizara ilivyotekeleza ushauri na mapendekezo ya Kamati;
- c) Sehemu ya Tatu inachambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Maliasili na Utalii kwa mwaka wa fedha 2023/2024;

¹118 (9) Baada ya Waziri kuwasilisha Hotuba ya Bajeti kwa mujibu wa fasili (1), Mwenyekiti wa Kamati iliyopitia Makadirio husika na Msemaji wa Kambi Rasmi ya Walio Wachache Bungeni watatoa maoni yao kwa muda usiozidi dakika thelathini kila mmoja.

² 7.-(1) Majukumu ya Kamati ya Kudumu ya Bunge za kisekta yatakuwa yafuatayo:- (a) kushughulikia bajeti ya Wizara au Taasisi inazosisimamia;

- d) Sehemu ya Nne inafafanua kuhusu mambo ambayo Kamati iliyabaini, ushauri na mapendekezo yake kwa Wizara na Serikali kwa ujumla; na
- e) Sehemu ya Tano ambayo ni ya mwisho inahusu hitimisho la taarifa, ikijumuisha shukrani na kutoa hoja kwa Bunge lako Tukufu.

1.1 Namna Kamati ilivyotekeleza Majukumu yake

Mheshimiwa Spika, masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 yanazitaka Kamati zote za kisekta ikiwemo Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuchambua taarifa za utekelezaji wa bajeti za Wizara inazosisimamia na kufanya ulinganisho wa makadirio ya matumizi kwa mwaka wa fedha unaofuata³.

Kwa kuzingatia masharti hayo ya kikanuni, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, ilitekeleza wajibu huo tarehe 21 – 23 Machi, 2023 kwa kufanya uchambuzi wa kina wa Bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii. Uchambuzi huo ulihusu kutathmini utekelezaji wa bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2022/2023, pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

³ Baada ya kutembelea miradi, Kamati za Bunge za Kisekta, kwa kipindi kisichozidi siku tisa, zitafanya vikao vya kuchambua taarifa za utekelezaji wa Bajeti za Wizara inazosisimamia kwa mwaka wa fedha unaoisha na kufanya ulinganisho kuhusu Makadirio ya Matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha unaofuata

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 PAMOJA NA UZINGATIAJI WA USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake kuhusu utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**) kwa mwaka wa fedha 2022/2023, Kamati ilijielekeza katika maeneo yafuatayo:-

- a) Ukaguzi wa miradi iliyotengewa fedha katika mwaka wa fedha 2022/2023;
- b) Utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara kwa mwaka wa fedha fedha 2022/2023;
- c) Hali ya ukusanyaji wa maduhuli kwa mwaka wa fedha 2022/2023;
- d) Hali ya upatikanaji wa fedha kutoka Hazina kufikia Februari, 2023; na
- e) Utekelezaji wa maoni, ushauri na mapendekezo yaliyotolewa na Kamati;

2.1 Ukaguzi wa Miradi iliyotengewa fedha

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2022/2023 Wizara ya Maliasili na Utalii (Fungu 69) ilipanga kutekeleza jumla ya miradi nane (8) na miradi ya taasisi (TANAPA, NCAA TAWA na NCT) ambayo iidhinishiwa na Bunge lako Tukufu jumla ya **shilingi 180,436,165,000/=** zikijumuisha fedha za ndani **shilingi 109,879,593,000/=** na fedha za nje **shilingi 70,556,572,000/=**.

Aidha, ili kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023⁴, kabla ya kuanza uchambuzi wa bajeti, Kamati ilifanya ziara ya ukaguzi wa baadhi ya miradi iliyotengewa

⁴ 117(1) Baada ya kuwasilishwa kwa mapendekezo ya mpango na kiwango cha ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha unaofuata kwa Wabunge, Kamati za Bunge za kisekta zitatembelea na kukagua utekelezaji wa miradi iliyotengewa fedha kwa mwaka wa fedha unaoisha, kwa siku zisizozidi saba.

fedha na kutekelezwa na Wizara ya Maliasili na Utalii na taasisi zake. Ziara ya Kamati ilihusisha mikoa mitatu (3) ambayo ni Manyara, Arusha na Kilimanjaro ili kubaini hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa miradi hiyo, mafanikio na changamoto ili hatimaye Kamati iweze kulishauri kikamilifu Bunge lako Tukufu juu ya hatua stahiki za kuchukuliwa.

2.1.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi iliyotengewa fedha

- (a) **Mradi wa Ujenzi wa Barabara ya Kushuka Ndani ya Kreta (Seneto Descend Road) katika eneo la Ngorongoro.**

Mheshimiwa Spika, mradi huu unaotekelezwa na Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCCA) kwa utaratibu wa *force account* kwa kutumia mafundi maalum wa ujenzi wa kutumia mawe kutoka Jiji la Mwanza ulitengewa **shilingi 1,901,510,000/=**. Hadi wakati Kamati inatembelea na kukagua utekelezaji wake, mradi ulikuwa umekamilika kwa asilimia mia moja na kugharimu **shilingi 1,774,760,000/=** sawa na **asilimia 93.33** ya fedha iliyoidhinishwa. Sehemu kubwa ya fedha ilitumika kwenye ununuzi wa vifaa vya ujenzi na malipo ya mafundi.

Barabara ya seneto hadi uwanda wa kreta ina urefu wa kilomita 4.2 na inaanzia njia panda ya barabara kuu itokayo Karatu mkoani Arusha kwenda Serengeti mkoani Mara.

Kabla ya kuanza kujengwa barabara hii ilikuwa ni mchanganyiko wa udongo na changarawe. Ujenzi wake umefanyika katika sehemu nne ambazo ni ukaguzi na upimaji

wa barabara, usanifu, uchongaji wa mawe ya kujengea barabara na ujenzi wa barabara.

Utekelezaji wa mradi huu umekuwa na mafanikio makubwa ikiwa ni pamoja na kupunguza gharama za mradi kwani kilomita moja imegharimu **shilingi 423,000,000/=** kiasi ambacho ni nusu ya gharama za ujenzi wa kilomita moja ya barabara ya lami.

Aidha, teknolojia ya matumizi ya mawe ni rafiki katika uhifadhi wa mazingira kwani haikinzani na kanuni ya jumla ya uhifadhi. Vilevile, ujenzi wa barabara hii kwa mawe utawezesha vivutio vya utalii kufikika katika kipindi chote cha mwaka, na hivyo kuchangia ongezeko la watalii na mapato yatokanayo na utalii.

(b) **Mradi wa Kiwanja cha Ndege na Jengo la Kupokelea Wageni katika Hifadhi ya Taifa ya Tarangire**

Mheshimiwa Spika, mradi huu ni sehemu ya utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya Mwaka 2022 ya Chama Cha Mapinduzi na Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano (FYDP III 2021/2022 – 2025/2026) ili kuongeza idadi ya watalii kufikia milioni tano (5) na kukusanya mapato yanayofikia Dola za Marekani bilioni sita (US\$ 6,000,000,000/=) ifikapo mwaka 2025/2026. Aidha, utekelezaji wa mradi huu unalenga kuboresha miundombinu ya uwanja ili uweze kukidhi matakwa ya ubora wa viwango vya kimataifa (ISO 9001:2015)

Mheshimiwa Spika, sehemu ya kwanza ya mradi huu ni matengenezo makubwa ya Uwanja Mdogo wa Ndege wa Kuro, ambayo yanatekelezwa na TANAPA katika Hifadhi ya Taifa ya Tarangire kwa kutumia fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano dhidi ya UVIKO – 19. Kiasi cha **shilingi 211,583,375/=** kilitengwa kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu chini ya Mkandarasi M/S Fraju Group Ltd.

Mradi huu una vipengele sita (6) ambavyo vinahusu matengenezo ya eneo la kutua na kupaa ndege; ujenzi wa sehemu ya kuruhusu ndege kukata kona, ujenzi wa njia za kutembea ndege, ujenzi wa eneo la maegesho ya ndege na ujenzi wa alama za mipaka ya uwanja. Wakati Kamati inatembelea na kukagua mradi huu, utekelezaji wake ulikuwa umekamilika kwa asilimia mia moja na tayari umeanza kutumika.

Kamati imeridhishwa na matengenezo ya uwanja huu kwani yamesaidia kuboresha mazingira ya kuruka na kutua kwa ndege zinazoleta watalii katika hifadhi ya taifa ya Tarangire, na hivyo kuchangia kuongeza idadi ya watalii na mapato kwa taifa.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili ya mradi ni ujenzi wa jengo kwa ajili ya wageni wanaoingia na kutoka hifadhini kupitia Kiwanja Kidogo cha Ndege cha Kuro. Mradi huu wenye awamu mbili ulitengewa **shilingi 700,964,309/=** na unatekelezwa na

Mkandarasi M/S Laki Construction Co. Ltd
kutoka Arusha.

Awamu ya kwanza ya mradi ilianza kutekelezwa Mei, 2021 na kukamilika Disemba, 2022 kwa gharama ya **shilingi 374,187,211/=** sawa na **asilimia 53** ya fedha yote iliyotengwa kwa ajili ya mradi huu. Awamu hiyo inahusisha vipengele sita (6) ambavyo ni usafishaji wa eneo, ujenzi wa msingi, ujenzi wa nguzo pamoja na kuta, upauaji kwa kutumia paa la zege, umaliziaji na uwekaji wa madirisha ya chuma

Wakati Kamati inatembelea na kukagua mradi huu, utekelezaji ulikuwa umefikia **asilimia 60**. Awamu ya pili utekelezaji wake unaendelea kwa kutumia sehemu ya fedha iliyobaki na inatarajiwa kwamba, iwapo fedha itatolewa kwa wakati na kiwango cha kutosha, utekelezaji wake utakamilika mapema katika mwaka ujao wa fedha.

Kamati imeridhishwa na utekelezaji uliofanyika katika awamu ya kwanza ya mradi huu. Hata hivyo, inasisitiza kwamba, Serikali ihakikishe utekelezaji wa awamu ya pili unafanyika haraka iwezekanavyo ili jengo hilo likamilike na kuanza kutumika na hivyo kuboresha mazingira ya kupumzika wageni wanaoingia na kutoka hifadhini kupitia Kiwanja Kidogo cha Ndege cha Kuro sambamba na kupunguza muda wa kuhudumiwa wawapo uwanjani hapo.

Hata hivyo, Kamati iliarifiwa kwamba, kumekuwa na ucheleweshaji wa malipo ya

Wakandarasi jambo lililosababisha utekelezaji wa mradi huo kusimama. Kamati inashauri Serikali kuchukua hatua stahiki ili kuhakikisha kwamba, wakandarasi wanalipwa kwa wakati mara wanapowasilisha hati za madai Hazina kwa kazi ambazo zimekamilika.

(c) **Mradi wa Ukarabati wa Maonesho na Maktaba katika eneo la Azimio la Arusha na Elimu Viumbe**

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi huu ni sehemu ya matumizi ya fedha ambazo Makumbusho ya Taifa ilipata kutokana na mgao wa fedha (**shilingi bilioni 90.2**) za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano dhidi ya UVIKO – 19 zilizoelekezwa Wizara ya Maliasili na Utalii.

Makumbusho ya Taifa iliidhinishiwa **shilingi 2,450,000,000/=** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi mbalimbali katika vituo sita (6) vya makumbusho na miongoni mwa vituo hivyo ni makumbusho ya Azimio la Arusha na makumbusho ya Elimu Viumbe, mkoani Arusha.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya kwanza ya mradi huu inahusu ukarabati na maboresho ya kituo cha makumbusho cha Azimio la Arusha, ambapo **shilingi 112,708,709/=** zilitengwa kwa ajili ya utekelezaji wake na hadi wakati Kamati inatembelea na kukagua utekelezaji wa mradi huu **asilimia 94** ya fedha hizo ilikuwa imetumika.

Kazi ambazo zimefanyika katika maboresho hayo ni pamoja na ukarabati wa jengo zima la kituo ambao umehusisha pia kufumua na

kusuka upya mfumo wa umeme, kuongeza ukubwa wa ukumbi wa maonesho kwa kujenga chumba kipya, ukarabati wa vyoo na miundombinu ya maji, ukarabati wa maktaba, kufunga taa za kisasa kwenye ukumbi wa maonesho, pamoja na kuunganisha mkongo wa taifa na kufunga vifaa vya TEHAMA kwenye ukumbi wa maonesho na maktaba.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeridhishwa na kazi ambayo imefanyika kwani inaendana na thamani ya fedha iliyotengwa. Hata hivyo, ni ushauri wa Kamati kwamba kutokana na maboresho makubwa yaliyofanyika katika kituo hicho, Serikali inahitaji kukitangaza zaidi ili kiweze kuvutia watalii zaidi na hivyo kuongeza pato la taifa.

Mheshimiwa Spika, makumbusho ya Arusha yamebeba historia ya nchi yetu baada na kabla ya uhuru. Makumbusho haya yalifunguliwa na Baba wa Taifa, Mwl. J.K Nyerere, tarehe 05 Februari, 1977 wakati wa kuadhimisha miaka 10 ya kutangaza Sera ya Ujamaa na Kujitegemea. Kutokana na uchakavu wa jengo la makumbusho hayo, idadi ya wageni ilipungua sana na hivyo kuathiri mapato ya Serikali yaliyotokana na viingilio.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili ni mradi wa maboresho ya kituo cha makumbusho ya Elimu Viumbe ambao ulitengewa **shilingi 272,235,790/=** kwa ajili ya kujenga onesho la Tembo (sanamu tatu za tembo), sanamu moja ya Twiga, sanamu moja ya Faru na sanamu moja ya Kiboko.

Aidha, shughuli nyingine ni pamoja ukarabati wa stoo ya uhifadhi, maboresho ya maabara ya biolojia na ununuzi wa vifaa vya maabara, kujenga vizimba vya onesho jipya la reptilia na kufunga vifaa vya TEHAMA.

Hadi wakati Kamati inatembelea na kukagua utekelezaji wa mradi huu, asilimia 93 ya fedha ilikuwa imetumika na bado kulikuwa na uhitaji zaidi wa fedha ili kukamilisha kazi zaidi, ambazo hazijaguswa. Kazi hizo ni pamoja na ukosefu wa kangavuke (*generator*) ili kukidhi dharura ya umeme inapotokea, ukosefu wa fedha za kujenga tanki la kuhifadhia maji ili kukidhi dharura ya maji yanapokatika, na ununuzi wa gari kwa ajili ya shughuli za vituo vya makumbusho vya Arusha.

Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua hii ya ukarabati wa kituo cha makumbusho cha elimu viumbe, kwani yatachangia kuongeza idadi ya wageni wanaotembelea vituo vya makumbusho ya taifa na kufikia lengo la watalii milioni 2 katika eneo hilo.

(d) **Utekelezaji wa Shughuli za Chuo cha Viwanda vya Misitu (FITI) Moshi**

Mheshimiwa Spika, Chuo cha Viwanda vya Misitu kilianzishwa mwaka 1976 kwa msaada wa Serikali ya Sweden kwa madhumuni ya kutoa mafunzo ya viwanda vya misitu kwa waliokuwa wafanyakazi wa Shirika la Viwanda vya Mbao Tanzania (TWICO). Chuo kilisajiliwa na Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi tangu mwaka 2005 na tangu wakati huo kimetoa wahitimu zaidi ya 1600 wa astashahada na stashahada.

Katika mwaka wa fedha 2022/2023 chuo kilipanga kukusanya maduhuli ya **shilingi 670,000,000/=** kutokana na ada na mauzo ya mbao na samani. Hadi Februari, 2023 chuo kilikuwa kimekusanya **shilingi 375,900,000/=** sawa na **asilimia 56.11** ya lengo. Uchambuzi wa Kamati ulibaini kwamba, chuo kinakabiliwa na uchakavu wa mashine na teknolojia iliyopitwa na wakati, jambo linaloathiri uzalishaji wa samani zitakazomudu kushindana kwenye soko. Kamati inashauri Serikali kukipatia chuo hiki mashine za kisasa na wataalamu zaidi ili kiweze kuzalisha samani za kisasa na hivyo kuweza kushindana katika soko la samani za ndani na nje.

Mheshimiwa Spika, aidha, katika kipindi hicho chuo kilikadiria kupokea ruzuku ya **shilingi 255,425,000/=** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **shilingi 50,000,000/=** kwa ajili ya shughuli za maendeleo. Hadi kufikia Februari, 2023 chuo kilikuwa kimepokea **shilingi 104,000,000/=**, sawa na **asilimia 41** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **shilingi 50,000,000/=**, sawa na asilimia 100 kwa ajili ya shughuli za maendeleo.

Uchambuzi wa Kamati ulibaini changamoto kadhaa kwa chuo hiki ikiwa ni pamoja na kukosa muundo wa utumishi kulingana na sheria ya NACTVET tangu mwaka 2008 kilipotambuliwa na NACTVET baada ya kupata ithibati kamili. Jambo hili limekwamisha chuo kuzingatia matakwa ya baraza la ithibati, na kusababisha baadhi ya watumishi kuacha kazi.

Kamati inashauri Wizara kulitafutia ufumbuzi suala la muundo wa chuo hiki ili kukiwezesha kutekeleza majukumu yake kikamilifu kwa mujibu wa sheria ya NACTVET na pia kuwafanya watumishi wajiamini na kuwa na utulivu katika utekelezaji wa majukumu yao.

2.1.2 Tathmini ya Utekelezaji wa Miradi

Mheshimiwa Spika, tathmini ya Kamati kuhusiana na utekelezaji wa miradi inaonesha kwamba kuna mafanikio ya kuridhisha hasa katika miradi ya kwenye maeneo ya hifadhi za Taifa. Mfano ni ujenzi wa barabara ya seneto kwenye Hifadhi ya Ngorongoro kwa kutumia mawe, mradi ambao umeboresha mazingira na barabara ya kuingilia kreta, kutoa ujuzi wa kujenga kwa mawe kwa wananchi wa maeneo jirani na hifadhi hiyo na kupunguza gharama za ujenzi wa barabara.

Pia, maboresho ya kiwanja kidogo cha ndege cha Kuro yamechangia kuboresha mazingira ya wageni kuingia na kutoka katika hifadhi ya taifa ya Tarangire, na hivyo kuongeza idadi ya watalii na mapato kwa taifa

Hata hivyo, utekelezaji wa miradi mingine unakumbwa na ucheleweshaji wa fedha za wakandarasi na hivyo kuchelewesha kukamilika kwa miradi hiyo. Aidha, bado ufinyu wa bajeti inayotengwa kwa ajili ya miradi unaathiri utekelezaji wa miradi ya Wizara ya Maliasili na Utalii pamoja na taasisi zilizo chini yake.

Mheshimiwa Spika, ukosefu wa muundo wa utumishi kulingana na sheria ya NACTVET kwa chuo

cha viwanda vya misitu (FIT) kunaathiri utendaji wa chuo hicho na kusababisha watumishi kuondoka.

Aidha, uchakavu wa mashine na kukosa teknolojia ya kisasa kunakikwamisha chuo kujiendesha kwa ushindani na kuendana na kasi ya mabadiliko ya teknolojia katika tasnia ya mbao nchini.

2.1.3 Maoni, Ushauri na Mapendekezo kuhusu miradi

Mheshimiwa Spika, kufuatia ziara ya ukaguzi wa miradi na yote yaliyobainika, Kamati inatoa maoni na mapendekezo yafuatayo:-

- i. Fedha za maendeleo zisipotolewa kwa wakati zinaathiri utekelezaji wa miradi, hivyo Serikali itoe kikamilifu fedha za miradi;
- ii. Ujenzi wa barabara za maeneo ya hifadhi kwa kutumia teknolojia ya mawe ni wa gharama nafuu na barabara zitadumu kwa muda mrefu; na
- iii. Serikali ione uwezekano wa kutumia teknolojia ya ujenzi wa barabara kwa njia yam awe katika maeneo mengine ya hifadhi kwani mawe ni rafiki wa mazingira ya hifadhi.

2.2 Utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara kwa mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Vipaumbele vya Serikali kwa ujumla unazingatia maeneo kadhaa ikiwa ni pamoja na Dira ya Maendeleo ya Taifa, Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020 – 2025, Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (FYDP III) mwaka 2021/22 – 2025/26 na maelekezo mengine.

Wizara ya Maliasili na Utalii ina dhamana kwenye sekta ya utalii, maliasili, malikale na kumbukumbu za Taifa kwa kuhakikisha inaimarisha usimamizi, ulinzi na uhifadhi endelevu kwa faida ya kizazi cha sasa na kizazi kijacho

na kuhakikisha taifa linanufaika na sekta hizo. Kwa mantiki hiyo, usimamizi sahihi wa sekta hii utawezesha kuzingatiwa kwa malengo yaliyowekwa na Katiba yetu Ibara ya 8 (1) (b) ya kuhakikisha ustawi wa wananchi⁵.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati unaonesha kwamba, bado sekta ya utalii, maliasili, malikale na kumbukumbu za taifa zinakabiliwa na changamoto kadhaa ikiwa ni pamoja ufinyu wa bajeti, mwamko hafifu wa wananchi na ushirikishwaji mdogo wa sekta binafsi katika sekta hizi, migogoro baina ya wananchi na maeneo yaliyohifadhiwa, wananchi kuvamiwa na wanyamapori wakali na waharibifu, na kasi ndogo ya ongezeko la watalii wa ndani na nje.

Changamoto hizo zinakwamisha kufikiwa kwa malengo ya ilani ya uchaguzi ya CCM inayoitaka Serikali kukuza utalii na kuongeza idadi ya watalii kufikia milioni tano (5) ifikapo mwaka 2025 na kuongeza mapato hadi kufikia Dola za Kimarekani bilioni 6.0 mwaka 2025.

2.3 Hali ya ukusanyaji wa maduhuli hadi Februari, 2023

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2022/2023 Wizara ya Maliasili na Utalii **(Fungu 69)** ilikadiria kukusanya **shilingi 670,000,000,000/=** Kati ya fedha hizo **shilingi 469,364,418,596/=** zinakusanywa kupitia mfumo wa Mamlaka ya Mapato (TRA) kutoka vyanzo vya mapato vya TANAPA, NCAA na TAWA; na **shilingi 201,492,165,325/=** zinakusanywa kutokana na vyanzo vya mapato vya idara, mifuko na taasisi kupitia mfumo wa MNRT - Portal.

Hadi kufikia Februari, 2023 Wizara ilikuwa imekusanya **shilingi 548,664,273,286/=** sawa na **asilimia 82** ya lengo

⁵ 8 (1) Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni Nchi inayofuata misingi ya demokrasia na haki ya kijamii, na kwa hiyo ((b) lengo kuu la Serikali litakuwa ni ustawi wa wananchi;

la makusanyo. Aidha, kati ya fedha hizo **shilingi 445,323,592,303/=** zimekusanywa kutokana na vyanzo vya TANAPA, NCAA na TAWA na **shilingi 103,340,680,982/=** zimekusanywa kutoka kwenye idara, mifuko na taasisi zilizo chini ya Wizara.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba wastani wa makusanyo ya maduhuli kwa **Fungu 69** ni asilimia 82. Kiwango hicho ni kikubwa ikilinganishwa na matarajio ya makusanyo katika kipindi hicho. Kamati imeridhishwa na mwenendo huo wa makusanyo, na inaipongeza Wizara kwa hatua iliyofikiwa.

Uchambuzi zaidi umebaini kuwa taasisi ambazo maduhuli yanakusanywa kupitia mfumo wa TRA zilifanya vizuri zaidi ikilinganishwa na zile ambazo maduhuli yanakusanywa kwa kutumia mfumo wa Wizara (MNRT – Portal). Taasisi hizo (TANAPA, NCAA na TAWA) zilikusanya kwa wastani wa **asilimia 87**, wakati zile zinazokusanya kupitia mfumo wa Wizara zilikusanya kwa wastani wa **asilimia 51**. Aidha, mfuko wa misitu ulikusanya kwa kiwango cha chini sana, asilimia 24 kati ya taasisi zote zilizo chini ya Wizara.

Kamati inashauri Wizara kuboresha/kuimarisha mfumo wa ukusanyaji mapato wa Wizara (MNRT Portal) ili kuongeza makusanyo kwa taasisi zake. Aidha, watendaji wa taasisi ambazo makusanyo yake ni hafifu wasimamiwe kikamilifu na kuhimizwa kuongeza juhudi katika ukusanyaji wa mapato. Kielelezo Na.01 kinaonesha makusanyo ya maduhuli kwa fungu hili.

Kielelezo Na. 1: Ukusanyaji wa Maduhuli hadi Februari, 2023

Fungu 69	Makadirio	Makusanyo	Asilimia
Wizara	9,507,352,003	7,250,184,740	76.26
Taasisi	184,397,895,325	96,149,869,024	52.14
Mifuko (TaFF)	7,586,918,000	1,805,405,938	23.79
Taasisi zinazotumia TRA (TANAPA, NCAA, TAWA)	469,364,418,596	445,323,592,303	94.88

Chanzo: Randama ya Wizara ya mwaka 2023 na Usanifu wa Kamati

2.4 Hali ya upatikanaji wa fedha hadi Februari, 2023

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2022/2023, Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**) iliidhinishiwa **shilingi 624,142,732,000/=** kwa ajili ya utekelezaji wa majukumu yake. Kati ya fedha hizo **shilingi 443,706,567,000/=**, sawa na **asilimia 71.09** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **shilingi 180,436,165,000/=** sawa na **asilimia 28.91** ni kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Aidha, katika fedha za matumizi ya kawaida, **shilingi 267,921,860,000/=** sawa na **asilimia 60.38** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na **shilingi 175,884,707,000/=** sawa na **asilimia 39.64** ni kwa ajili ya mishahara.

Mheshimiwa Spika, hadi Februari, 2023 Wizara ilikuwa imepokea **shilingi 420, 028,514,979/=** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo. Kiasi hicho ni sawa na **asilimia 67.29** ya fedha yote iliyoidhinishwa kwa Wizara.

Uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba, kati ya fedha zilizopokelewa **shilingi 265,384,198,126/=** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida sawa na **asilimia 59.81** ya fedha iliyoidhinishwa kwenye eneo hilo, na **shilingi 154,644,316,852/-** ni kwa ajili ya miradi ya maendeleo, sawa na **asilimia 85.71** ya fedha iliyotengwa kwa ajili ya maendeleo.

Aidha, katika fedha za matumizi ya kawaida zilizopokelewa **shilingi 98,467,935,833/=** ni kwa ajili ya mishahara (PE) sawa na **asilimia 55.98** ya fedha iliyotengwa kwa ajili lengo hilo, na **shilingi 166,916,262,293/=** ni kwa ajili ya matumizi menginiyo (OC) sawa na **asilimia 62.32** ya fedha iliyoidhinishwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi zaidi wa Kamati umebaini kwamba, katika fedha za maendeleo zilizopokelewa, **shilingi 119,461,591,501/=** zilikuwa fedha za ndani sawa na **asilimia 109** ya fedha za ndani zilizotengwa na **shilingi 35,182,725,351/=** zilikuwa fedha za nje ambazo ni sawa na **asilimia 49.86** ya fedha za nje zilizotengwa.

Kamati imebaini kwamba, fedha za miradi kutoka nje zilipatikana kwa kiwango cha chini (49.86%) ikilinganishwa na fedha za maendeleo kutoka ndani (109%). Kamati inasikitishwa na mwenendo huo kwani ni changamoto ambayo imekuwa ikijirudia katika utekelezaji wa bajeti ya Serikali. **Kielelezo Na. 02** kinafafanua zaidi kuhusu upatikanaji wa fedha.

Kielelezo Na. 2 Upatikanaji wa fedha hadi Februari, 2023

Matumizi	Kilichoidhinishwa		Kilichopokelewa	Asilimia
OC	267,821,860,000		166,916,262,293	62.32
Mishahara	175,884,707,000		98,467,935,833	55.98
Maendeleo	Ndani	109,879,593,000	119,461,591,501	108.72.0
	Nje	70,556,572,000	35,182,725,351	49.86.0
	Jumla	180,436,165,000	154,644,316,852	85.71
Jumla Kuu	624,142,732,000		420,028,514,979	67.29

Chanzo: Randama ya Wizara mwaka 2023 na Usanifu wa Kamati.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba, mwenendo wa upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida ni **asilimia 59.81**. Wastani huu ni chini ya lengo ikilinganishwa na matarajio katika kipindi hicho cha bajeti ambayo ni **asilimia 66.6** ya bajeti iliyoidhinishwa.

2.5 Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo Kamati

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Kamati kuhusu uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii kwa mwaka wa fedha 2022/2023 pamoja na mambo mengine, ilitoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo tisa **(9)** ili yaweze kuzingatiwa na kutekelezwa na Wizara kwa lengo la kuboresha na kuongeza tija katika utendaji wa sekta ya Maliasili na Utalii.

Katika kikao cha Kamati na Wizara kilichofanyika tarehe 21 Machi, 2023 Kamati ilibaini kwamba, kwa sehemu kubwa Wizara inaendelea na utekelezaji wa maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilihitaji ufafanuzi wa kina na majibu ya Wizara yalionesha nia njema ya Serikali kuendelea kutekeleza maoni ya Kamati. Kamati inaendelea kusesitiza kwamba, **utekelezaji wa Ushauri, maoni na mapendekezo hayo ufanyike kikamilifu ili kuboresha utendaji wa sekta ya maliasili, utalii, malikale na kumbukumbu za taifa ambazo ni miongoni mwa sekta zinazoliingizia taifa fedha za kigeni ili ziendeleo kuchangia zaidi katika pato la taifa, na hivyo kukidhi matakwa ya Ilani ya CCM ya mwaka 2020 (Ibara 67 – 70).**

SEHEMU YA TATU

3.0 UCHAMBUZI WA MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024

Mheshimiwa Spika, ili kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, Kamati ilichambua na kujadili Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Maliasili na Utalii kwa mwaka wa fedha 2023/2024. Uchambuzi wa Kamati ulijielekeza katika maeneo yafuatayo:-

- a) Makadirio ya Mapato kwa mwaka wa fedha 2023/2024;
- b) Makadirio ya Matumizi kwa mwaka wa fedha 2023/2024;
- c) Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa;
- d) Mambo muhimu yanayogusa sekta ya Maliasili na Utalii

3.1 Makadirio ya Mapato kwa mwaka wa fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2023/2024 Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**) imekadaria kukusanya maduhuli ya **shilingi 771,875,687,705/=**. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, makadirio haya yameongezeka kwa **shilingi 108,286,520,984/=** sawa na **asilimia 16.32** ikilinganishwa na makadirio ya mwaka wa fedha 2022/2023 ambayo yalikuwa **shilingi 663,589,166,721/=**

Kati ya makadirio hayo yatakayokusanywa na Wizara **shilingi 572,905,619,470/=** sawa na **asilimia 74.22** ya lengo zitakusanywa kupitia mfumo wa TRA kutoka vyanzo vya TANAPA, NCAA na TAWA. Aidha, **shilingi 198,970,068,234/=** sawa na **asilimia 25.78** ya makadirio zitakusanywa kupitia mfumo wa MNRT - Portal kutoka

vyanzo vya idara, mifuko na taasisi za Wizara. . <
Kielelezo Na. 03 kinafafanua zaidi.

Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua ya kuongeza makadirio ya mapato katika mwaka ujao wa fedha, kwani inaona uwezekano wa kufikia lengo kutokana na mwenendo wa makusanyo katika mwaka huu wa fedha ambapo Wizara ilikusanya kwa asilimia **asilimia 82**. Aidha, Kamati inashauri Wizara iendeleo kuzisimamia kikamilifu, taasisi ambazo zimeonekana kuwa dhaifu katika ukusanyaji wa mapato katika mwaka huu wa fedha ili ziweze kuimarisha mifumo ya ukusanyaji na hivyo kuongeza mapato.

**Kielelezo Na. 3: Ulinganisho wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli
 2022/2023 na 2023/2024**

Fungu 69	2022/2023	2023/2024	Ongezeko/ Punguzo	Asilimia
Wizara	9,507,352,003	9,607,000,000	99,647,997	1.05
Taasisi	184,717,396,125	189,363,068,234	4,645,672,109	2.52
Kupitia TRA (TANAPA, NCAA, TAWA)	469,364,418,596	572,905,619,470	103,541,200,874	22.06

Chanzo: Randama ya Wizara ya mwaka 2023 na Usanifu wa Kamati

3.2 Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka 2023/2024
Mheshimiwa Spika, ili iweze kutekeleza malengo na vipaumbele vilivyowekwa katika mwaka wa fedha 2023/2024 Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**) inakadiria kutumia **shilingi 642,668,208,000/=** ambazo zinajumuisha fedha za matumizi ya kawaida **shilingi 474,501,449,000/=** sawa na **asilimia 73.83** ya bajeti yote, na **shilingi 168,166,759,000/=** sawa na **asilimia 26.17** ya bajeti yote kwa ajili ya matumizi ya maendeleo.

Katika fedha za matumizi ya kawaida **shilingi 184,288,496,000/=** sawa na **asilimia 38.84** ni kwa ajili ya mishahara (PE) na **shilingi 290,212,953,000/=** sawa na **asilimia 61.16** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo (OC).

Aidha, katika fedha za maendeleo **shilingi 109, 879,593, 000/=** sawa na **asilimia 65.34** ni fedha za ndani na **shilingi 58,287,166,000/=** sawa na **asilimia 34.66** ni fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kulinganisha bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**) kwa mwaka wa fedha 2022/2023 na 2023/2024 na kubaini kwamba, Bajeti ya Wizara imeongezeka kwa **asilimia 2.97** kutoka **shilingi 624,142,732,000/=** mwaka 2022/2023 hadi kufikia **shilingi 642,668,208,000/=** mwaka 2023/2024. Kamati inapongeza hatua hiyo ya Serikali kuona umuhimu wa kuongeza bajeti ya Wizara hii muhimu katika maendeleo ya wananchi na uhifadhi endelevu wa raslimali zetu za asili.

Uchambuzi zaidi wa Kamati umebaini kuwa katika maeneo yote kuna ongezeko, isipokuwa kwenye fedha za maendeleo kutoka nje ambazo zimepungua kwa **asilimia 17.34** ikilinganishwa na fedha zilizotengwa kwenye eneo hilo katika mwaka huu wa fedha.

Maeneo mengine ambayo bajeti imeongezeka ni kwenye matumizi mengineyo (OC) kwa **asilimia 8.36**. na

mishahara (PE) kwa **asilimia 4.78** ikilinganishwa na kiasi kilichotengwa mwaka 2022/2023 kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na.04**.

Kielelezo Na. 4 : Ulinganisho wa Bajeti 2022/2023 na 2023/2024

Mwaka	Matumizi ya Kawaida		Maendeleo	
	PE	OC	Ndani	Nje
2022/23	175,884,707,000	267,821,860,000	109,879,593,000	70,556,572,000
2023/24	184,288,496,000	290,212,953,000	109,879,593,000	58,287,166,000
Ongezeko/ Punguzo	8,403,789,000	22,391,093,000	0	12,296,406,000
Asilimia -%	4.78	8.36	0	-17.43

Chanzo: Taarifa za Wizara na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza hatua ya kupungua kwa fedha za maendeleo kutoka nje kwani inaonesha dhamira ya Serikali kupunguza utegemezi wa fedha za nje katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwani zimekuwa ama zinatolewa kwa ufinyu au kutotolewa kabisa na hivyo kuathiri utekelezaji wa miradi. Hata hivyo, Kamati ilitarajia kuona ongezeko la fedha za maendeleo ya ndani ili kutoathiri utekelezaji wa miradi iliyopangwa katika mwaka ujao wa fedha, jambo ambalo halijafanyika.

Ni maoni ya Kamati kwamba, Serikali iendelee kupunguza utegemezi wa fedha za maendeleo kutoka nje, huku ikiongeza fedha za ndani kwenye eneo hilo na hivyo kuwezesha utekelezaji wa miradi iliyopangwa.

3.3 Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati ulijielekeza pia kwenye ulinganisho wa bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii dhidi ya bajeti ya Taifa. Ulinganisho huo uliangalia bajeti ya Wizara kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2022/2023 na mwaka wa fedha 2023/2024 dhidi

ya bajeti ya Taifa katika kipindi hicho. Matokeo ya uchambuzi wa Kamati ni kwamba:-

- a) Bajeti ya Wizara ya Maliasili na Utalii dhidi ya Bajeti ya Taifa imepungua kutoka **asilimia 1.52** hadi **asilimia 1.45**
- b) Bajeti ya Matumizi Mengineyo imeshuka kutoka **asilimia 5.96** hadi **asilimia 5.20.**
- c) Bajeti ya mishahara ilipungua kutoka **asilimia 1.81** hadi kufikia **asilimia 1.69**
- d) Bajeti ya Maendeleo kutokana na fedha za ndani imeongezeka kidogo kutoka **asilimia 0.91** hadi **asilimia 0.93**
- e) Bajeti ya maendeleo kutokana na fedha za nje imepungua kutoka **asilimia 2.08** hadi **asilimia 1.78**

Kielelezo Na. 5: Bajeti ya Wizara (Fungu 69) dhidi ya Bajeti ya Taifa

BAJETI YA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2022/2023			
AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI YA ARDHI	ASILIMIA
OC	4,493,500,000,000.00	267,821,860,000.00	5.96
MISHAHARA	9,740,800,000,000.00	175,884,707,000.00	1.81
MAENDELEO NDANI	12,122,100,000,000.00	109,879,593,000.00	0.91
MAENDELEO NJE	3,399,200,000,000.00	70,556,572,000.00	2.08
DENI LA SERIKALI	11,308,400,000,000.00	-	-
JUMLA	41,064,000,000,000.00	624,142,732,000.00	1.52
BAJETI YA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2023/2024			
AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI YA ARDHI	ASILIMIA
OC	5,578,433,000,000	290,212,953,000	5.20
MISHAHARA	10,882,126,000,000	184,288,496,000	1.69
MAENDELEO NDANI	11,873,900,000,000	109,879,593,000	0.93
MAENDELEO NJE	3,282,100,000,000	58,287,166,000	1.78
DENI LA SERIKALI	12,771,500,000,000	0	
JUMLA	44,388,059,000,000.00	642,668,208,000.00	1.45

Chanzo: Taarifa ya Mapendekezo ya Mfumo na Ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2022/2023 na 2023/2024, Randama ya Wizara ya Maliasili na Utalii 2022/2023 na 2023/2024

3.4 Mambo muhimu yanayogusa sekta ya Maliasili na Utalii.

3.4.1 Hatua ya Serikali kuinusu hifadhi ya Ngorongoro.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua na kupongeza hatua ya Serikali yenye lengo la kuinusu hifadhi ya Ngorongoro kwa kuwahamisha kwa hiari wakazi wanaoishi ndani ya hifadhi hiyo. Uamuzi huo wa Serikali unalenga kupunguza ongezeko la watu na mifugo, makazi ya kudumu na holela, shughuli za binadamu zinazotishia kupoteza hadhi ya Hifadhi hiyo kama eneo la urithi wa dunia.

Ingawa Sheria ya Hifadhi ya Ngorongoro (1959) iliweka msingi wa kuendesha hifadhi hii kama eneo la matumizi mseto, (multiple land use), ni ukweli usiopingika kwamba, ongezeko la watu, mifugo na shughuli za kilimo katika eneo hilo vinatishia ustawi wa hifadhi hiyo. Hivyo uamuzi wa Serikali kuhamisha watu kwa hiari kutoka hifadhini ni wa kupongezwa kwani unalenga kuhakikisha uhifadhi endelevu wa eneo la hifadhi ya ngorongoro kwa kizazi cha sasa na vijavyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua na kuipongeza Wizara kwa kubainisha maeneo mbadala ya Handeni - Tanga na Kitwai - Manyara kwa ajili ya makazi ya wananchi wanaohama kutoka hifadhini. Hadi Novemba, 2022 jumla ya

kaya 489 zenye watu 2,629 na mifugo 14,094 zilikuwa zimehama. Aidha, kaya 1,524 zenye watu 8,715 na mifugo 32,842 zimejiandikisha kuhamu kwa hiari katika awamu zinazofuata.

Tangu kukamilika kwa awamu ya kwanza, muda mrefu (miezi sita) umepita na Serikali haijaanza utekelezaji wa awamu ya pili licha ya kaya nyingi kuonesha utayari wa kuhamu. Wizara ilisema iko katika mchakato wa kutafuta fedha kwa ajili ya zoezi hili. Hata hivyo, muda mrefu umepita na Kamati haifahamu kinachoendelea kuhusiana na utekelezaji wa mpango huu. Ni mtazamo wa Kamati kwamba, Serikali isiache zoezi hili likapoa kwani litatoa fursa kwa wapotoshaji na watu wasioitakia mema hifadhi ya ngorongoro kwa kuendelea kueneza propaganda na uzushi kwa lengo la kukwamisha zoezi hili.

Kwa kuwa Wanachi wamehamasika, wameridhia na wako tayari kuhamu kutoka hifadhini, Kamati inaishauri Serikali kutoa fedha za kutosha kwa haraka na kwa wakati ili kukamilisha zoezi hili na wananchi hao wanaosubiri kuhamishwa wasiendeleo kusubiri kwa muda mrefu. Kukamilika kwa zoezi hili kutasaidia kuinusuru hifadhi ya ngorongoro dhidi ya uharibifu unaotishia kutoweka kwake kutokana na shughuli za binadamu. Aidha, Serikali iharakishe mchakato wa kufanya

marekebisho ya sheria iliyoanzisha Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro ili iweze kwenda sambamba na mabadiliko ambayo yematokea.

3.4.2 Changamoto ya Wanyama Wakali na Waharibifu

Mheshimiwa Spika, Migongano baina ya binadamu na wanyamapori ni moja ya changamoto zinazokabili uhifadhi wa wanyamapori nchini na imekuwa ukisababisha madhara kwa pande zote, kwa wanyama na binadamu kuuawa au kujeruhiwa pamoja na uharibifu wa mazao na mali. Migongano hii inatokana na wananchi kufanya shughuli za kilimo kwenye maeneo ya mapito ya wanyama pori au wanyama kutafuta malisho na maji nje ya hifadhi hasa wakati wa kiangazi.

Kamati inathamini hatua za Wizara katika kukabiliana na hali hii ambazo ni pamoja na kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa kusimamia utatuzi wa migongano baina ya binadamu na wanyamapori (2020-2024) kwa kuendesha doria za kudhibiti wanyamapori wakali na waharibifu, kuelimisha wananchi mbinu za kukabiliana na wanyamapori wakali na waharibifu, kufuatilia mwenendo wa migongano na ujenzi wa vituo 16 vya kudhibiti wanyamapori wakali na waharibifu katika maeneo ya kipaumbele hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo Wizara inakabiliwa na changamoto ya upungufu wa Askari wa Uhifadhi, upungufu wa magari, helkopta na pikipiki zitakazotumiwa na Askari Wahifadhi na VGS/mgambo katika doria za kudhibiti wanyamapori wakali na waharibifu. Aidha, ukosefu wa maji na chakula ndani ya maeneo yaliyohifadhiwa kulingana na mahitaji unasababisha wanyamapori watoke nje ya maeneo yao ili kutafuta maji na chakula, na hivyo kukabiliana na binadamu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali kuchukua hatua stahiki za muda mfupi, muda wa kati na muda mrefu ili kutafuta ufumbuzi wa changamoto zinazosababishwa na muingiliano baina ya wanyama wakali na waharibifu, na hivyo kuepusha madhara yanayosababishwa na muingiliano huu. Aidha, Wizara ishirikiane na Wizara za kisekta kuongoa shoroba za wanyamapori kupitia zoezi la kuandaa mipango ya matumizi bora ya ardhi. Vilevile, Serikali iboreshe viwango vya fidia kwa wananchi kutokana na madhara yanayosababishwa na wanyama ili vizingatie hali halisi ya maisha na thamani ya uharibifu au madhara yaliyotokea.

3.4.3 Hali ya Sekta ya Utalii Nchini

Mheshimiwa Spika, nchi yetu imejaliwa vivutio vingi vya utalii vinavyohusisha maliasili kama vile wanyamapori, misitu, bahari, maziwa, fukwe nzuri na utamaduni. Vivutio hivi vimeifanya sekta ya utalii kuendelea kutoa mchango mkubwa katika uchumi wa Taifa kwa kuchangia **asilimia 17** ya pato ghafi la taifa, **asilimia 25** ya mauzo yote ya nje na kutoa ajira **1,600,000** kabla ya UVIKO 19.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua na kupongeza jitihada za Serikali kwa kushirikiana na wadau mbalimbali katika kukuza, kuendeleza na kutangaza vivutio vya utalii hususani, kwa kutumia program maalumu ya *Tanzania - The Royal Tour*. Jitihada hizo zimeongeza idadi ya watalii wa nje kwa asilimia 57.7 kutoka **922,692** mwaka 2021 hadi kufikia watalii **1,454,920** mwaka 2022, na watalii wa ndani kutoka **788,933** mwaka 2021 hadi **2,363,260** mwaka 2022 sawa na ongezeko la **asilimia 199.5**.

Aidha, idadi ya wakala wa biashara za utalii waliosajiliwa na kupatiwa leseni imeongezeka kutoka wakala 1,869 mwaka 2018/2019 hadi kufikia wakala 5128 mwaka 2021/2022 sawa na **asilimia 174.4**. Katika kipindi hicho, mapato yaliongezeka kutoka **shilingi bilioni 5.5** kwa mwaka **2018/2019** hadi **shilingi bilioni 7.1** mwaka 2021/2022

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua juhudi za Serikali kupitia Mipango Kabambe ya Kuimarisha Utangazaji wa Utalii kwa kipindi cha miaka mitatu mfululizo 2023/2024 – 2025/2026 ambao utagharimu **shilingi bilioni 565**. Kamati inapongeza juhudi hizo, hata hivyo ina mashaka iwapo utekelezaji wake utafanikiwa kwani chanzo cha fedha hicho hakijulikani na fedha hiyo haionekani kwenye bajeti ya mwaka ujao wa fedha.

Ni ushauri wa Kamati kwamba, Serikali ishirikishe wadau wa utalii na sekta binafsi katika maamuzi mbalimbali ya kiseria ikiwa ni pamoja kugharamia mpango huo ili lengo liweze kufikiwa. Aidha, mpango huo uende sambamba na kuhakikisha kazi nzuri ya kuendeleza na kutangaza utalii nchini iliyofanywa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassani – Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia Programu ya **Tanzania-The Royal Tour** inakuwa endelevu kwa kuweka mazingira mazuri yatakayoendelea kuvutia watalii kuja nchini.

Mheshimiwa Spika, nihitimishe eneo hili kwa kukumbusha kwamba, sekta ya utalii inahitaji uwekezaji mkubwa ili kuleta matokeo yenye tija na mchango stahiki katika pato la taifa. Ni ukweli usioplingika kwamba, licha ya nchi yetu kuwa na

vivutio vingi vya utalii, bado vivutio hivyo havijatambuliwa, kuendelezwa na kutangazwa kikamilifu kutokana na changamoto kadhaa ikiwa ni pamoja na ufinyu wa bajeti. Nchi yetu inatenga bajeti ndogo sana ya kutangaza utalii ikilinganishwa na washindani wetu. Kwa mfano katika kipindi cha miaka mitano (2014/2015 - 2018/2019) Tanzania ilitumia Dola za Marekani milioni 8.4 (**shilingi bilioni 19.56**) kuitangaza sekta ya utalii, wakati nchi tatu za Afrika, Kusini mwa Jangwa la Sahara, ambazo ni washindani wakubwa wa Tanzania, zilitumia kati ya Dola za Marekani milioni 49.4(**shilingi bilioni 114.40**); Dola milioni 116.7 (**shilingi bilioni 271.9**) na Dola milioni 330.5 (**shilingi bilioni 770.07**) mtawalia. **Kielelezo Na.06** kinafafanua zaidi.

Kielelezo Na. 6 Bajeti ya kutangaza Utalii ya Tanzania dhidi ya Washindani wakubwa Kusini mwa Jangwa la Sahara

Mwaka	Tanzania	Nchi “M”	Nchi “K”	Nchi “S”
2014/15	1,700,000	-	7,900,000	56,100,000
2015/16	900,000	9,800,000	10,600,000	62,200,000
2016/17	2,600,000	14,000,000	42,300,000	65,300,000
2017/18	1,700,000	11,900,000	25,400,000	71,300,000
2018/19	1,500,000	13,400,000	30,500,000	75,600,000
JUMLA	8,400,000	47,000,000	116,400,000	330,500,000

Chanzo: Bodi ya Utalii Tanzania na usanifu wa Kamati

3.4.4 Utendaji wa Taasisi za Uhifadhi

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Maliasili na Utalii inasimamia taasisi nne za uhifadhi nchini ambazo ni Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania (TANAPA), Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA) na Wakala wa Huduma za Misititu Tanzania (TFS), Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania (TAWA).

Kamati inatambua kazi nzuri ambayo imekuwa ikitekelezwa na taasisi hizi ambazo zimechangia kuboresha uhifadhi nchini na hivyo kukuza sekta ya utalii inayotokana na wanyamapori, utalii wa misitu, picha na uwindaji. Mfano, kutokana na utendaji wake TANAPA iliweza kupata tuzo mbalimbali ikiwemo Tuzo ya Hifadhi Bora Barani Afrika ambapo Serengeti ilishinda kwa miaka minne mfululizo (2019, 2020, 2021 na 2022) inayotolewa na “World Travel Awards na Hifadhi ya Taifa Serengeti ilitangazwa na gazeti maarufu duniani la “Forbes” kuwa moja ya vivutio bora duniani vya utalii kutembelea kwa mwaka 2021.

Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyapoti Tanzania (TAWA) tangu ilipoanzishwa ili kuchukua majukumu ya kiutendaji ya Idara ya Wanyamapori kuhusu usimamizi wa rasilimali ya wanyamapori nje ya Hifadhi za Taifa na Hifadhi ya Ngorongoro,

imekuwa ikifanya kazi nzuri sana katika uendeshaji wa Mapori ya Akiba na Mapori Tengefu.

Mheshimiwa Spika, taasisi hizi zimekuwa zikifanya vizuri sana katika ukusanyaji wa mapato. Taasisi hizo ambazo ukusanyaji wa mapato umekuwa ukitekelezwa kupitia mfumo wa TRA, zimekuwa zikifanya vizuri ikilinganishwa na taasisi ambazo ukusanyaji wa mapato unafanyika kupitia mfumo wa MNRT Portal. Kwa mfano katika mwaka huu wa fedha hadi Februari, 2023 taasisi hizo zilifanikiwa kukusanya mapato kwa wastani wa asilimia 87.67 (TAWA 69%, NCAA 90% na TANAPA 104%)

Mheshimiwa Spika, pamoja na kufanya vizuri taasisi hizi zimekuwa zikikabiliwa na changamoto kadhaa. Changamoto hizo ni pamoja:-

i. Ufinyu wa bajeti. Bajeti inayotengwa kwa ajili ya taasisi hizi ni ndogo sana ikilinganishwa na majukumu ambayo zinatekeleza, hasa kwa kuzingatia kwamba, TAWA na TANAPA zina mtawanyiko mkubwa wa hifadhi za taifa (remoteness and distribution of national parks), mapori ya akiba na mapori tengefu. TANAPA inasimamia hifadhi za taifa 22 na TAWA inasimamia mapori 32. Hata hivyo bajeti inayotengwa kwa taasisi hizi bado imekuwa chini ya uhitaji halisi.

Mfano katika mwaka wa fedha 2022/2023, TANAPA iliidhinishiwa shilingi **bilioni 105** kwa ajili matumizi mengineyo (OC) wakati mahitaji halisi yalikuwa shilingi **bilioni 222**. Hadi mwaka wa fedha 2019/2020 wakati TANAPA ikihudumia hifadhi 16 zenye ukubwa wa kilomita za mraba 57,000 bajeti ya OC ilikuwa shilingi **bilioni 104**. Mwaka wa fedha 2019/2020 TANAPA iliongezewa hifadhi sita (6) zenye eneo la ukubwa wa mita za mraba 47,471 na kufanya eneo lote ambalo TANAPA inalisimamia kuwa na ukubwa wa kilomita za mraba 104,578 (sawa na asilimia 11.6 ya eneo lote la nchi) na ndipo OC ikaongezeka hadi **shilingi bilioni 105**.

ii. Upungufu wa watumishi. Mfano taasisi za uhifadhi wa wanyamapori zina upungufu wa jumla ya askari wahifadhi 1,687 (TANAPA 466, NCAA 290 na TAWA 931);

iii. Upungufu wa magari, helikopta na pikipiki zitakazotumika na askari wahifadhi na VGS/mgambo katika doria za kudhibiti wanyamapori wakali na waharibifu; na

iv. Ukosefu wa maji na chakula ndani ya maeneo yaliyohifadhiwa kulingana na mahitaji na kusababisha mtawanyiko wa wanyamapori kutoka nje ya maeneo yaliyohifadhiwa kwa ajili ya kutafuta maji na chakula.

4.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya ukaguzi wa miradi iliyotengewa fedha katika mwaka huu wa fedha, uchambuzi wa kina kuhusu taarifa ya utekelezaji wa bajeti ya mwaka wa fedha 2022/2023 na taarifa ya makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha 2023/2024 kwa Wizara ya Maliasili na Utalii (Fungu 69), ninaomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati kama ifuatavyo:-

i. Migogoro katika maeneo ya hifadhi

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na migogoro baina ya wananchi na maeneo ya hifadhi, ambayo inachangiwa na kukosekana kwa uelewa wa kutosha kwa wahifadhi na wananchi kuhusiana na mipaka sahihi ya hifadhi. Hali hiyo, inasababisha uhasama kati ya wananchi na mamlaka kwenye maeneo ya hifadhi, pale Serikali inataka kuwandoa wananchi waliovamia maeneo ya hifadhi, kuanzisha hifadhi au kurekebisha mipaka ya hifadhi. Ili kurekebisha hali hiyo Kamati inashauri mambo yafuatayo:-

- (a) Wananchi waelimishwe vya kutosha kuhusiana na mipaka ya hifadhi ili watambue kwamba wako kwenye maeneo ambayo hawapaswi kuwepo kwa mujibu wa sheria;
- (b) Serikali itumie taratibu stahiki zenye staha wakati wa kuwaondoa wananchi ambao wamevamia maeneo ya hifadhi ili kuondoa uwezekano wa kuleta uhasama baina ya wananchi hao na mamlaka za uhifadhi;
- (c) Serikali ihakikishe wananchi na wawakilishi wao wanashirikishwa kikamilifu katika kila hatua inayochukuliwa kutatua migogoro ambayo imebainishwa kati ya hifadhi na wananchi ikiwa ni pamoja na kuweka mipaka;
- (d) Serikali iweke mpango mkakati wa kujenga barabara kuzunguka Hifadhi za Taifa hasa zenye migogoro ili zitumike kama mipaka; na

- (e) Kuwe na ushirikishwaji wa Wizara za kisekta na taasisi nyingine za Serikali zinazohusika na masuala ya hifadhi na ardhi, wakati wa uwekaji wa alama za mipaka, uanzishwaji wa hifadhi au uanzishwaji wa vijiji.

ii. Utambuzi na utangazaji wa vivutio vingine vya utalii

Mheshimiwa Spika, nchi yetu imebarikiwa kuwa na vivutio vingi vya utalii ambavyo bado havijatambuliwa na kutangazwa kikamilifu ili viweze kuchangia katika mapato ya nchi. Vivutio hivyo ni pamoja na utalii wa fukwe, utalii wa malikale, utalii wa mikutano na utalii wa misitu. Kamati inashauri yafuatayo:-

- (a) Serikali iandae na kutekeleza kikamilifu mikakati madhubuti ya kutambua na kutangaza vivutio vingine vya utalii kama ilivyo kwenye utalii wa wanyama ili kuongeza wigo wa mapato yatokanayo na utalii;
- (b) Serikali izitumie Mamlaka za Serikali za Mitaa kuibua na kutangaza vivutio vya utalii ambavyo viko katika maeneo hayo ili kuviwezesha kuchangia katika uchumi wa maeneo husika, pamoja na pato la taifa kwa ujumla;
- (c) Serikali ishirikishe sekta binafsi na wadau wengine wa sekta ya utalii katika kuibua na kutangaza vivutio vipya vya utalii nchini jambo litakaloweza kuvifanya vifahamike na kuvutia watalii;

iii. Upatikanaji hafifu wa fedha za maendeleo

Mheshimiwa Spika, upatikanaji hafifu wa fedha za maendeleo unaathiri utekelezaji wa miradi ya maendeleo na kusababisha ikwame au kuchelewa kukamilika na hivyo kuathiri mazingira ya hifadhi zetu. Kamati inashauri yafuatayo:-

- (a) Serikali itenge na kutoa fedha za maendeleo za kutosha na kwa wakati ili kuwezesha utekelezaji wa miradi kwa wakati na hivyo kufikia malengo yaliyokusudiwa;
- (b) Serikali iendee kupunguza utegemezi wa fedha za nje kwenye utekelezaji wa miradi kwani upatikanaji wake

siyo wa uhakika, jambo linaloathiri utekelezaji wa miradi;
na

- (c) Serikali iongeze fedha za ndani kwenye utekelezaji wa miradi kwani zimekuwa na uhakika katika upatikanaji wake.

iv. Mamlaka ya Wanyamapori Tanzania (TAWA)

Mheshimiwa Spika, taasisi hii ilianzishwa kwa amri ya kisheria (*establishment order*) na chini ya kifungu cha 8 cha Sheria ya Kuhifadhi Wanyamapori Na. 5 ya mwaka 2009 ili kiweze kusimamia mapori ya akiba, mapori tengefu, jumuiya za hifadhi ya wanyamapori na maeneo ya ardhi oevu. Aidha, kazi za chombo hiki zinasimamiwa na Bodi ya Ushauri badala ya Bodi ya Utendaji, jambo linaloathiri utendaji wake kwani bodi hiyo haina nguvu ya kisheria katika kutekeleza majukumu yake.

Kamati imekuwa ikiishauri Serikali kukamilisha mchakato wa kuwasilisha Bungeni Muswada wa Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Wanyamapori itakayobainisha majukumu ya chombo hiki na kuanzisha bodi ya utendaji yenye nguvu ya kisheria katika kutekeleza majukumu ya kukisimamia chombo hiki. Hata hivyo, ushauri wa Kamati umekuwa hauzingatiwi jambo ambalo linaisikitisha. Kamati inaendelea kusesitiza Wizara izingatie na kutekeleza ushauri wake, kwani unalenga kuwezesha uwepo wa Bodi ya utendaji yenye nguvu ya kisheria, itakayosimamia kikamilifu utendaji wa TAWA.

v. Kasi ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa mfumo wa MNRT - Portal

Mheshimiwa Spika, kasi ya ukusanyaji wa maduhuli kwenye Wizara na Taasisi zake ambazo zinakusanya kupitia mfumo wa MNRT Portal iko chini (asilimia 52) ikilinganishwa na taasisi ambazo zinakusanya kupitia mfumo wa TRA (asilimia 87) hadi kufikia robo ya tatu ya mwaka wa bajeti. Kamati inashauri yafuatayo:-

- (a) Serikali iwasimamie kikamilifu Watendaji wa taasisi ambazo zinakusanya maduhuli kwa mfumo wa MNRT - Portal ili kuhakikisha wanaongeza kasi ya ukusanyaji;
- (b) Wizara iweke viashiria muhimu vya kiutendaji (KPI) kwa watendaji wa taasisi na idara zake na kuwawekea malengo ambayo wanapaswa kuyafikia katika utendaji ikiwa ni pamoja na ukusanyaji wa mapato;
- (c) Aidha, Serikali iendeele kuongeza ubunifu katika kutangaza na kuvitambulisha vivutio vya utalii nchini ili kuwavutia watalii wa nje na ndani kwa lengo la kuongeza mapato na kuboresha maisha na ustawi wa jamii;

vi. Mradi wa Usimamizi wa Maliasili na Kuendeleza Utalii Kanda ya Kusini (REGROW)

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi huu umesaidia kuboresha miundombinu katika hifadhi, utatuzi wa migogoro baina ya wanyama na binadamu, pamoja na uwezesaji wa shughuli za kiuchumi ambazo zimesaidia kuimarisha uhifadhi na kuongeza kipato kwa wananchi wa maeneo yanayozunguka hifadhi. Kamati inashauri yafuatayo:-

- (a) Serikali iharakishe utekelezaji wa awamu ya kwanza ili kuwezesha kuanza kwa utekelezaji wa awamu zinazofuata;
- (b) Serikali ifanye tathmini ya kutosha kuhusu utekelezaji wa mradi huu ili hifadhi nyingine ziweze kunufaika na mradi huu katika awamu ya pili ya mradi; na
- (c) Serikali iharakishe mkakati wa kujenga viwanja vya ndege sita katika hifadhi za Ruaha, Mikumi na Nyerere ili kurahisisha usafiri kwa watalii wa ukanda wa kusini.

vii. Sera, sheria na kanuni zilizopitwa na wakati

Mheshimiwa Spika, changamoto zinazoshuhudiwa katika sekta ya utalii, maliasili, malikale na kumbukumbu za taifa kwa sehemu kubwa zinachangiwa na sera, sheria na kanuni zilizopitwa na wakati. Mfano ni Sera ya Taifa ya Misituta (1998); Sera ya Taifa ya Utalii (1999); Sera ya Taifa ya Ufugaji Nyuki

(1998) na Sheria ya Mambo ya kale Na. 2 ya mwaka 1964 na marekebisho yake ya mwaka 1979.

Kamati inaishauri Serikali ikamilishe mchakato wa kuzipitia sera na sheria hizo na nyingine ambazo zimepitwa na wakati ili kuwezesha utendaji wa sekta hizi ambao utaendana na mabadiliko na maendeleo yaliyopo katika sekta hizi ulimwenguni na hivyo kuwezesha kupatikana kwa tija stahiki.

SEHEMU YA TANO

5.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kwa niaba ya Kamati kukupongeza wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge, kwa namna ambavyo mmekuwa mkitimiza majukumu yenu kwa weledi na umakini mkubwa na hivyo kuliwezesha Bunge letu Tukufu kutimiza wajibu wake kwa ufanisi.

Aidha, nawashukuru kwa moyo wa dhati Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, kwa ushirikiano na jinsi walivyojitoa kikamilifu katika kipindi chote cha ziara za ukaguzi wa miradi iliyotengewa fedha na uchambuzi wa bajeti ya wizara hii hadi kukamilika kwa taarifa hii. Kwa umuhimu wake, natamani kuwatambua Wajumbe wa Kamati kwa kutaja majina yao. Hata hivyo, kwa kuzingatia ufinyu wa muda tulionao naomba majina yao kama yalivyoorodheshwa katika taarifa hii yaingie kwenye Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard). Majina ya Wajumbe hao ni haya yafuatayo:-

1. Mhe. Timotheo Paul Mnzava, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Najma Muntazar Giga, Mb – Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Shaabani Omar Shekilindi, Mb
4. Mhe. Cecilia Daniel Paresso, Mb
5. Mhe. Innocent Seba Bilakwate, Mb
6. Mhe. Ester Lukago Midimu, Mb
7. Mhe. Khalifa Salum Suleiman, Mb
8. Mhe. Maida Hamadi Abdallah, Mb
9. Mhe. Josephine Thabita Chagula, Mb
10. Mhe. Neema William Mgaya, Mb
11. Mhe. Alaudin Hasham Salim, Mb
12. Mhe. Nancy Hassan Nyarusi, Mb
13. Mhe. Festo Richard Sanga, Mb
14. Mhe. Asia Abdulkarimu Halamga, Mb
15. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb
16. Mhe. Suleiman Haroub Suleiman, Mb
17. Mhe. Oliver Daniel Semuguruka, Mb
18. Mhe. Lucy Thomas Mayenga, Mb
19. Mhe. Agnes Mathew Marwa, Mb

20. Mhe. Munira Mustafa Khatib, Mb

21. Mhe. Dkt. Florence G. Samizi, Mb

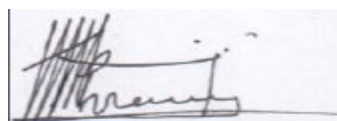
Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati napenda kutumia fursa hii kuwashukuru Waziri wa Maliasili na Utalii, Mhe. Mohamed Omary Mchengerwa (Mb) na Naibu Waziri, Mhe. Mary Masanja (Mb) kwa ushirikiano wao mkubwa kwa Kamati ambao umechangia kuiwezesha Kamati kutekeleza shughuli zake kwa ufanisi hasa katika sekta hii.

Nawashukuru pia watendaji wote wa Wizara ya Maliasili na Utalii chini ya uongozi wa Katibu Mkuu, Dkt. Hassan Abbasi, akisaidiwa na Naibu Katibu Mkuu, Ndg Ludovick Nduhiya, kwa ushirikiano na mchango wao kwa Kamati katika kipindi chote cha utekelezaji wa majukumu ya kikanuni ya Kamati.

Mwisho lakini si kwa umuhimu, kwa namna ya pekee namshukuru Katibu wa Bunge, Ndg. Nenelewa Mwihambi (ndc), kwa kuongoza vyema uratibu wa shughuli za Kamati na Bunge kwa ujumla. Aidha, namshukuru Kaimu Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge, Ndg. Michael Chikokoto (ndc), Makatibu wa Kamati hii Ndg. Haika Mtui na Ndg. Chacha Nyakega, wakisaidiwa na Ndg. Pauline Mavunde, kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati ikiwa ni pamoja na kuhakikisha maandalizi ya taarifa hii yanakamilika kwa wakati. Aidha, nawashukuru Watumishi wote wa Bunge kwa mchango wao kwa Kamati inapotekeleza majukumu yake.

Baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu lipokee na kuijadili taarifa hii na likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Maliasili na Utalii (**Fungu 69**), kwa mwaka wa fedha 2023/2024 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja hapo awali.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na ninaomba kuwasilisha.

Timotheo Paul Mnzava, Mb

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII**

02 Juni, 2023